

Het hout

door Jos Borré

Achtergronden en literaire beschrijving

Met de roman *Het hout*, die op 10 oktober 2014 bij uitgeverij Atlas Contact verscheen, vierde Jeroen Brouwers (Batavia 1940) vijftig jaar schrijverschap. Hij schreef het boek gestrag a rato van een halve pagina per dag, op de achterkanten van grote broodzakken, kalenderbladen en wikkels van kranten, nadat hij, getroffen door twee herseninfarcten, weer geheel opnieuw had moeten leren schrijven. In 2015 werd *Het hout* genomineerd voor de Gouden Boekenul en bekroond met de ECI Literatuurprijs. Het boek kreeg ook een Duitse vertaling. In oktober 2016 werd aangekondigd dat het productiehuis Koud in Alaska van de Vlaamse acteur Wim Opbrouck de rechten had gekocht om de roman te verfilmen.

Op het overwegend zwarte omslag staan rechts onderaan twee geschilderde aangezichten. Het is een detail uit het schilderij *De opdracht in de tempel* (ca. 1459) van de Italiaanse schilder Giovanni Bellini (ca. 1430-1516). De voorste man, een zelfportret van Bellini, loert schuldbevangen naar de toeschouwer; de man achter hem, vermoedelijk zijn schoonbroer, de schilder Mantegna, maar misschien ook broer Gentile Bellini, kijkt een heel andere kant op. In dit detail is niet te zien dat zij hierdoor wegkijken van de voorstelling op het schilderij: Maria overhandigt haar kind aan de oude Simeon, die volgens een profetie pas zou sterven als hij de beloofde Verlosser had gezien. De afgewende blik is het centrale gegeven van het boek. Maar in de eerste plaats verwijzen de twee jongelingen naar de twee knapen die een belangrijke rol spelen in het verhaal: de engelachtige Mark Freeling en zijn vriend Wil van Lanschor. Omdat een van de twee blond moest zijn, liet Brouwers de vormgevers de achterste van de twee jongens in het fragment fotoshoppen. *Het hout* speelt zich af in de Goede Week, het hoogtepunt van het kerkelijk jaar. In die laatste week voor Pasen, de dag

van de verrijzenis van Jezus Christus, herdenken de christenen zijn lijden en dood. Witte Donderdag is de dag van het laatste avondmaal, voorafgegaan door de voetwassing. Dat was een inderijd bekend gebaar van gastvrijheid. Christus waste de voeten van zijn apostelen echter als symbool van nederigheid. (In *Het hout* krijgt de voetwassing door de zoekende bisschop een heel dubbelzinnige betekenis.) Verraden door Judas verscheen Christus die nacht voor verschillende rechters. De volgende ochtend werd hij door de Romeinse procurator (stadhouder) Pontius Pilatus ter dood veroordeeld omdat hij zich de koning der Joden had genoemd. Dezelfde dag, Goede Vrijdag, werd hij gekruisigd. Hij stierf aan het kruis om drie uur 's middags en werd begraven in een grot. Op Stille Zaterdag, de Joodse sabbat, vroegen de priesters Pilatus het graf te verzegelen. Toen op de vroege zondag enkele vrouwen, onder wie zijn moeder, Maria, het lichaam van Christus wilden gaan balsemen, bleek het verdwenen en vertelden engelen hen dat hij uit de doden was opgestaan. Die dag verscheen hij meermals aan bekenden, het eerst aan Maria Magdalena, de boetvaardige vrouw van lichte zeden, later ook aan zijn volgelingen.

Het hout bestaat uit drie delen, genummerd I, II en III. De delen I en III tellen elk nog eens zeven door een nieuwe pagina gemarkeerde onderdelen, het deel II vier. Het grootste gedeelte van de roman speelt zich af in het 'instituut Sint Jozef ter Engelen', een jongensinternaat geleid door broeders franciscanen 'geïntueerd in het afgelegenste zuidoosten van Nederland', in het mijnndorp 'Blijdertbagen', vlak bij de Duitse grens. Uit verwijzingen naar de actualiteit ('De naziterreur is nu acht jaar voorbij', de overstromingsramp in Zeeland, de dood van Stalin...) kan men afleiden dat de roman in 1953 speelt.

De franciscaner orde is genoemd naar Franciscus van Assisi (1181 of 1182-1226). Hij was geen geestelijke, maar (na een woelige jeugd en een krijgsgevangenschap) een kluisenaar die zich bekeerde tot een leven van armoede, gebed en dienstbaarheid aan de armen, zonder enig bezit en ondergeschikt aan zowel mensen als dieren. Zijn rijke vader, een lakkenkoopman, probeerde hem tevergeefs met dreigementen en verlofkkingen opnieuw tot een werelds leven te verleiden. Bij een openbare bijeenkomst met een bisschop in 1205 ontdeed Franciscus, door zijn vader beschuldigd van diefstal om een kapel te kunnen restaureren, zich op een ruim bevolkt plein van zijn kleren en legde hij ze voor de voeten van zijn vader. Jeroen Brouwers neemt de scène over in de finale van zijn roman.

Zelf verbleef Brouwers van zijn tiende tot zijn zeventiende in drie internaten, die in zijn herinnering samenfallen in 'de meest spartaanse' kostschool: Sint Maria ter Engelen in Bleijer-

heide bij Kerkrade in Zuid-Limburg, op de grens met Duitsland. Daar ontsnapte hij op een keer en hij vluchtte tot in Aken. Hertinneningen aan de kostschool komen vaak voor in zijn werk.

Inhoud

Het hout brengt het relaas van de dinsdag, woensdag en donderdag van de Goede Week in 1953, maar daarin zitten enkele terugblikken verwerkt. De verteller in de ik-vorm is broeder Bonaventura, in het lekenleven Eldert Haman. Aanankelijk was Eldert als leek leraar Duits in het klooster. Hij las veel, ging vaak naar de film en reed graag op zijn privéziege fiets. Maar omdat hij in het klooster logeerde, keerde men hem geen salaris uit, en door een verbodwing werd hij ondergebracht in een paterscel, en zo werd hij stap voor stap ingelijfd in de geestesgesteldheid van de orde. In 1950 is hij ingetreden en als gevolg daarvan heeft hij het leven buiten de kloostermuren, zijn fiets, zijn lectuur en alle persoonlijke bezittingen, tot zijn eigen ondergoed aan toe, moeten opgeven.

Een jaar later doet vanuit het moederhuis in het Duitse Germisch broeder Mansuetus zijn intrede. Om zijn uiterlijk, gestrengheid en veelvuldig geknor krijgt hij al gauw de bijnaam 'ever'. Hij wil meteen orde op zaken stellen, onder meer door de leerlingen psychologisch te vernederen en ze nodeloos te tuchtingen met 'het hout'. Als Bonaventura daar bij gelegenheid tegen ingaat, wordt hij gedegradeerd tot huishoudhulp. Hij is ervan op de hoogte dat ook andere broeders sommige jongens depotelen, maar hij zwijgt, ingekapseld als hij zit in het kloosterleven. In januari 1953 lijdt hij zoveel tandpijn dat hij naar een tandarts buiten de kloostermuren moet. Daar ontmoet hij de jonge weduwe Patricia. Met de hulp van een lekenleraar die hun berichjes naar binnen en buiten smokkelt, blijven ze met elkaar in contact. Zij begrijpt niet waarom een man als hij, levend in de omstandigheden zoals hij ze voor haar schets, niet gewoon uitreedt. Als Bonaventura te lang wegblijft na een vermeend bezoek aan de tandarts (doordat hij met Patricia naar bed is gegaan), moet hij voor straf een 'recollectie' in Germisch ondergaan, en wordt hij nadien nog verder gedegradeerd.

Al op de dinsdag in de Goede Week is de onrust in de school voelbaar, door het aanstaande bezoek van de bisschop op donderdag. Maar die nacht blijft ook de friële Mark Freeling, gesommeerd door broeder Mansuetus, weg uit zijn slaapcel. Omdat Freeling even te intiem met Wil van Lanschoot zou zijn omgegaan, heeft Mansuetus hem gecuchthgd, verdooft en verkracht. Freeling is in de ziekenboeg opgenomen. Als hij daar aan Van

Lanschot zijn verhaal vertelt, luistert Bonaventura mee. De twee bleken plannen te hebben om te ontsnappen. De geraadpleegde arts kijkt over de evidentie heen, maar brengt Bonaventura wel de groeten van Patricia over. Als de overste dat ter ore komt, wil hij Bonaventura uitsuren op een verre missie. Maar zover komt het niet. Tijdens het proserige bezoek van de bisschop, waar de schijnheiligheid hoogtij viert, trekt Bonaventura – zoals Franciscus ooit – in het openbaar zijn kleren uit, legt ze op een hoop in het priesterkoor en loopt naar buiten, gevolgd door een aantal leerlingen.

Interpretatie

Motto / Titel

Als motto koos Brouwers een Bijbelcitaat: 'Want indien zij dit doen aan het groene hout, wat zal met het dorre hout geschieden?' (Lucas 23:31). In de Bijbel verwijst dit citaat uit de mond van Jezus Christus, onderweg naar zijn kruisiging op Golgotha, naar hemzelf en zijn vernieuwende boodschap (het 'groene hout'), en onheilspellend naar de wraak van God om wat de verstarde, onwillige geestesliken (het 'dorre hout') hem aandoen. In de context van de roman zou het 'groene hout' kunnen verwijzen naar de jongens in het internaat, het 'dorre' naar de broeders franciscanen. Met 'het hout' wordt doorgaans het kruis-hout van Christus bedoeld. In de roman is het ook de naam van een strijksstok, maar zonder haren (vroeger doorgaans haren van paardenstaarten), of ook een haarloze handveger, beide door de opvoeders gebruikt om de jongens mee op de billen te slaan.

Thematiek

Op het eerste gezicht formuleert Brouwers door directe en gedetailleerde beschrijvingen expliciet een aanklacht tegen het misbruik van knapen door geestesliken. Maar wezenlijk maakt hij bezwaar tegen de hypocrisie van de opvoeders en de kerkelijke overheden. Enig mededogen, hoewel geen begrip, toont hij nog door het misbruik toe te schrijven aan de levensvreemde afzondering die hun leefregel de kloosterlingen oplegt, en aan de opgektropte en verkrampde seksualiteit die er het gevolg van is. In de gegeven omstandigheden is de schuldvraag niet eenduidig te beantwoorden. (Een thema dat ook Brouwers' bewonderde voorbeeld Harry Mulisch vaak behandelde, zoals in *De aanslag*). Natuurlijk moeten de misbruikers ter verantwoording worden geroepen. Maar ook de arts die Mark Freeling onderzocht en geen vragen stelt, gaat niet vrijuit. En zelfs Bonaventura draagt een zekere verantwoordelijkheid. Hij is bekommerd om de leerlingen, wil ze steunen en zelfs vrijwaren, maar hij weet van het misbruik en onderneemt niets om het tegen te

gaan. Zo kan hem schuldig verzuim ten laste worden gelegd en is hij feitelijk medeplichtig.

Toch wil de lezer hem, wegens zijn goede intenties, niet meteen schuldig noemen. Hij komt namelijk in opstand, zij het

door alleen zichzelf te bevrijden. Aanvankelijk heeft hij twijfels over zijn intrede en zijn leven in het klooster, nog versterkt door

vragen van Patricia daarover. Haar vertelt hij dat hij door uit te

treden de jongens helemaal in de steek zou laten, maar het is

duidelijk dat zijn gebrek aan moed zwaarder weegt. Het echte

leven beleeft hij erg schichtig: nadat zij hem op haar initiatief

in de seksualiteit heeft ingewijd, vlucht hij zonder een woord

terug naar het klooster. Maar dan doorbreekt hij toch zijn be-

sluiteloosheid en bevestigt hij zich door officieel de pij af te leg-

gen die hem vanaf het begin al ('De pij irriteert mijn huid.') on-

gemakkelijk zat. In een interview met Arjan Peters verklaar-

de Brouwers dat als gevolg van zijn eigen kostschoolervaringen

(hoewel hij zelf nooit is misbruikt) de mannen in zijn romans

altijd bange aarzelaars zijn, 'van die lulhannessen'.

Daardoor is de brutale bullebak broeder Mansuetus de vol-

strekte antipode van Bonaventura. Hij is afkomstig uit Duits-

land, spreekt met een zwaar Duits accent, is een voorstander van

lijfstraffen en kadaverdiscipline en toont in zijn opvoedkundige

praktijk noch in het zware misbruik enig mededogen met de

jongens. Geregeld brengt Brouwers zijn optreden in verband

met nazipraktijken. Bonaventura's vader is tijdens de oorlog

brutaal opgepakt en nooit teruggekeerd, de naziterreur is hem

bijgebleven, maar de herinnering lijkt hem eerder nog te ver-

lammen dan acht jaar na de oorlog opstandig te maken tegen

zulke praktijken.

Een mogelijke verklaring daarvoor ligt in het volstrekt beslo-

ten en wereldvreemde kloosterleven in die tijd. Er is geen contact

met de buitenwereld, uitgaande en binnenkomen post wordt

geopend en gecensureerd, tijdschriften en stripbladen worden

verkeerd, familieleden geeft aanleiding tot openbare hoon en

spot. De broeders hebben als enig perspectief de correcte toe-

passing van hun leefregel, vaak de oorzaak van bekrompenheid,

kleinmenselijke conflicten en kinderlijke verkijsingsjiver. Er

is geen vergelijk met een ander soort leven mogelijk. Het

misbruik van de jongens staat merkwaaardig genoeg los van hun

strenge normbesef.

De vlotte en ongeremde Patricia formuleert voor Bonaven-

tura de evidente vragen die hij zichzelf niet durft te stellen. Zij

gids hem, in al zijn onwennigheid, door de buitenwereld, daar

'waar echte mensen wonen'. Zij toont hem hoe een vrouw eruit-

ziet – voor de wereld afgesneden broeders is dit onvoor-

stelbaar, vandaar dat ze hun opgeklepte seksualiteit ombuigen

naar de jongens. En zij organiseert op ongedwongen wijze zijn inwijding in het eigenlijke, het ware leven.

Inter-

tekstualiteit

Bonaventura, de kloosternaam van Eldert Haman, is ook de naam van de auteur van de eerste *Grote Levensbeschrijving* van de heilige Franciscus, overleden in 1274. Broeder Manusuetus (laterlijk: zachtzinnig, vriendelijk, vreedzaam), die zijn naam ontleent aan bisschoppen uit de vierde en de zevende eeuw, krijgt de bijnaam 'ever'. In de iconografie van het katholiecisme staat het everzwijn symbool voor brute kracht, het kwade, de welde dat hij niet achterom keek. De overeenkomst gaat niet helemaal op. Omdat in Brouwers' boeken niets toevallig is, kunnen in talloze gegevens symbolen of referenties gevonden worden.

Structuur

In de loop van het relaas van de drie dagen in de Goede Weck van april 1953 haalt Jeroen Brouwers met enkele terugblikken in-formatie uit het nabije verleden op, vooral de hervormingsjervan de pas gearriveerde Manusuetus in 1951 en de verhouding met Patricia in de eerste maanden van 1953. Zodoende herschikt hij de chronologie van de gebeurtenissen. In het eerste deel wordt zo met naam en voornaamwoord al vaak naar Patricia verwezen voordat men weet wie ze is en welke rol ze dan al gespeeld heeft in het leven van Bonaventura.

*Structuur /
Symboliek*

Maar vooral brengt Brouwers een duidelijke structuur aan in de psychologische thematiek, met gebruik van motieven en symbolen. Hij contrasteert de beslotenheid van het kloosterleven met de open buitenwereld. Hij plaatst de aperte hypocrisie en dubbelhartigheid van Manusuetus en de pedofiele en dwijgende broeders tegenover het natuurlijke en ongedwongen leven in het dorp. In de x van de zo verketterde 'sexualiteit' (toen nog met x) herkent hij de swastika van de nazis. Maar meest nog laat hij in een lange en expliciete beschrijving de verkrampte, geweldadige en misdadige seksuele praktijk van broeder Manusuetus afsteken tegen de even uitvoerig beschreven lange en weldoende vrijpartij van Bonaventura en Patricia. Tegenover de veronachtzaming van het 'nietswaardig lijf' en het 'verachtelijk vlees', is dit een verheerlijking van de lichamelijke en de heteroseksuele liefde. Hoewel ze chronologisch een eind uit elkaar liggen, zitten de beide relazen in de roman dicht bij elkaar, zodat de beide voorvallen voor Bonaventura de aanleiding lijken te zijn om tot zijn definitieve uittreding te besluiten.

Na zijn seksuele inwijding brengt Bonaventura echter nog een tijd in gezamenle afzondering in het moederhuis in Germisch

door. In zijn cel daar vindt hij een bijbel waarin hij zijn eigen naam opmerkt (in het Bijbelboek 'Esther' is Haman een booswicht, Jodenhater en verrader). Hij wordt getroffen door het vele geweld in de Bijbel. Daarentegen vindt hij een bloemblaadje, restant van de vertheerlijkte lichamelijkeheid met Patricia, onder zijn voorhuid, dat hij bewaart bij de hymne 'Tota pulchra es' (in een hedendaagse vertaling: 'Jij bent zo mooi'), terwijl dat gedroogde bloemblaadje veel eerder in de roman (p. 42) een enigmatische vermelding heeft gekregen.

Een ander element dat de uitgekende compositie illustreert, is het verschil tussen de oppervlakkige ceremoniële voetwassing door de zoekende bisschop, waar geen gastvrijheid of nederigheid aan te pas komt, en de warme kousen die Bonaventura van Patricia krijgt voor zijn kouwelijke voeten. De steenberg van kolenaal die herhaaldelijk in beeld komt, wordt zodra Bonaventura met Patricia naar bed gaat, een metafoor van diens opgestapelde zondebesef. Het wit van de sneeuw die de vrije buitenwereld bedekt, krijgt een pendant in het wit van het sperma als Bonaventura zich door masturbatie van zijn hunkert bevrijdt. De drie knopen in de gordel van zijn irriterende pijstaan achtereenvolgens voor armoede, gehoorzaamheid en onthouding of kuisheid. Na zijn inwijding door Patricia en terwijl hij het verdic van zijn verbaning aanhoort, wikt Bonaventura alvast de derde knoop van zijn gordel los. En bij het takelen van het loodzware kruisbeeld om het met de passende gewaden van de Goede Week te behangen, valt een oud (verdord?) duivennest (in het christendom staat de duif symbool voor de Heilige Geest) op het gezicht van pater Hyacinthus, waarna hij het touw loslaat en het kruisbeeld voorover naar beneden dondert, daar-
 bij Bonaventura net niet verpletterend.

Stijl

De soms schalkse, soms ook bijtende of grove ironie staat de ernst waarmee Brouwers het belangrijke thema aankaart echter niet in de weg. Dat zijn aanklacht niet als een pamflet klinkt, maar de allue van een roman heeft gekregen, is toe te schrijven aan de bedachte structuur en compositie ervan, en aan de bewerkte stijl met de zorgvuldig gekozen woordenschat en taalregisters. Het Duitse accent van broeder Mansuetus verheft diens boosaardige gestrengheid. De onafgemaakte collage van benedictus markeren zijn gebrek aan autoriteit en competentie. Dat Patricia's verlossende brief slechts fragmentarisch wordt weergegeven, versterkt de dramatiek ervan. Uitspraken krijgen vaak wel, maar niet altijd, de naam van de spreker mee, maar ze staan niet tussen aanhalingstekens. Daardoor lopen uitlatingen van personages en het relaas van de verteller vaak ongemarkeerd dooreen. Zo worden al deze ver-

schillende elementen met elkaar opgenomen in de stroom van de vertelling.

In een interview zei Brouwers dat hij van zijn ik-verteller geen betrokken jongen wilde maken, om te vermijden dat men hem als auteur met zijn hoofdpersonage zou vereenzelvigen. Bona-ventura is een relatieve buitenstaander, telkens met een voet in een andere wereld. Met zo een ik-verteller zag Brouwers er zich toe genoopt bijzondere situaties te creëren, zoals de afgeluisterde ontmoeting tussen Mark Freclink en Wil van Lanschot in de ziekenboeg, om over zekere gebeurtenissen verslag te kunnen uitbrengen. Ook moest Eldert Haman / broeder Bonaventura een ruggegratloze weifelaar zijn om zijn verhaal de nodige lengte en spanwijdte te geven.

Met zijn graduele inlijving heeft Haman samen met zijn eigen naam, zijn paspoort en persoonlijke spullen ook zijn identiteit prijsgegeven. Hij noemt zich nog slechts een 'dode ondoel- en een 'onbestaand bestaande'. Zijn enige verweer vindt Bona-ventura in zijn initiatief om alles wat hij Patricia verteld heeft in het geheim uit te schrijven, aangespoord door haar en met een ballpoint en papier van haar (want zijn kostbare Parkerullen heeft hij moeten inleveren). Maar dan nog: met beperkte bedoelingen: 'Alleen maar om het op te schrijven. Alleen voor mezelf'. Zodoende ziet hij in dat hij zich stap voor stap lijdzaam heeft laten inlijven in de orde, dat hij in een 'levensslaap' gevallen zit en een gebrek aan verzet toont. Zijn 'memoires van een somnambulist' (slaapwandelaar), die hij 'met vroegings' schrijft als een 'zelfhollering', wil hij na ahoop in de symbolische 'smu- lende afvalberg' begraven.

De ommakeer komt er als hij nipt ontsnapt aan het vallende kruisbeeld. Dan ziet hij in 'hoe ik dood was als deze figuur aan zijn omgevallen palen' en neemt hij zich voor: '(A)ls het moet zal ik met mijn vingernagels mijn eigen nieuwe testament in het papier keven om me te bevrijden van wat me heeft benauwd en met angst bestormd'. Alsof schrijven een grotere bevrijding teweegbrengt dan uitreden. Uiteindelijk treedt hij toch hand- lend op. Niet toevallig in de Goede Week maakt Brouwers van Hamans herwinning van zijn 'ik', doordat hij de knopen uit zijn gordel haalt en zijn kleren aflegt tot op zijn ondergoed, een wedergeboorte, zijn eigen vertijzenis.

Context

In Brouwers' werk zitten tal van verwijzingen naar zijn afkeer van het strenge kostscholleven, te beginnen in zijn debuut *Het mes op de keel* (1964), en voorts in *Groettes uit Brussel* (1969),

Zonopgangen boven zee (1977), *Het verzonkene* (1980), het verhaal 'Voorjaarsmoechheid', verschenen in *Tirade* in 1980 en opgenomen in *De jaargebeden* (2010), *Bezonen rood* (1981), *De zondvloed* (1988) en *De schemer daalt* (2003). In *Satans portlood* (1997) brengt hij verslag uit van een bezoek, in de jaren negentig, aan de kosterschool in Zeist, waar hij verbleef van 1950 tot 1952.

Al deze verwijzingen zijn somber van toon. Meestal stelt Brouwers dat het gevoel dat vooral zijn moeder hem vertaalde door hem zo jong al uit haar leven te bannen, en zijn heimwee, vertaatsheid en gemis aan liefde in combinatie met de uiterst gestrengde katholieke opvoeding, in grote mate zijn karakter hebben gevormd. In *Bezonen rood* (1981) gaf hij te verstaan dat zijn verblijf als kind, met zijn zus, moeder en grootmoeder, in het Japanse kamp Tjideng in Batavia een onuitwisbare indruk had nagelaten. Maar in een gesprek met Arjan Peters naar aanleiding van de bekroning met de ECI Literatuurprijs herhaalde hij wat hij in 1988 in een gesprek met Bibeb in *Vrij Nederland* al stelde: 'Ik heb niet zozeer een jappenkampsyndroom, ik heb een kosterschoolsyndroom.'

Lang werd misbruik door opvoeders in officiële publicaties doodgezwegen. Vic De Donder sprak met talloze ex-collegeleerlingen voor een boek over een halve eeuw collegeleven in Vlaanderen, met als dubbelzinnige titel *Kom eens naar mijn kamer* (1986), maar er viel nog geen woord in over enige vorm van grensoverschrijdend gedrag. Na verspreide verhalen en aanklachten over misbruik van kinderen, vooral jongens, door religieuzen, kwam in België in 2010 het onderwerp prominent in het nieuws toen bisschop Roger Vangheluwe ontslag nam na beschuldigingen van misbruik en verkrachting. In Nederland bracht de (door de Kerk zelf opgerichte) commissie Deetman in 2010 en 2011 duizenden gevallen van misbruik aan het licht, van naar schatting 800 daders. Kardinaal Simonis veroorzaakte enige opschudding toen hij in datzelfde jaar in een uitzending van Pauw & Witteman met een verwijzing naar de bekende uitlating van Duitse burgers over de concentratiekampen zei: 'Witteman es nicht gewußt'. Na de dood van de controversele, homofobe bisschop Gijzen van Roermond in 2013 verklaarde een officiële klachtencommissie twee klachten tegen hem gedeeltelijk gegrond.

In de literaire fictie zijn boeken over kinderjaren op school legio. Vaak komen daarin strenge opvoeders en opvoedingsmethoden voor. In *De kleine republiek* (1889) verwerkte Lode-wijk van Deyssel autobiografische gegevens over een 'Bizon-dere-Vriendschap' in kosterschool Roduc in Kerkrade, waar hij verbleef van 1875 tot 1878 en in conflict kwam met het strenge schoolreglement. Bekend is de stalen tucht van de dictatoriale

schooldirecteur Bint in de roman *Bint* (1934) van F. Bordewijk. Jef Geeraerts rekende af met zijn opleiding bij de Jezuïeten in *Garneven 3. Het teken van de hond* (1975). Misbruik door een religieuze man, via een omweg benaderd en in een ruimere context gezet, komt voor in het toneelstuk *Biechten* (2012) van Wal-ter van den Broeck. Hij herschreef dit stuk tot de roman *Het alfabet van de stilte* (2013), rond de verdwijning van een pedofiele bisschop Van Groeneweghen, stellende dat het 'grote zwijgen' de rem op morele ontsporingen ontwricht.

Waarderingsgeschiedenis

Alleen Arie Storm is niet te spreken over *Het hout*. Hij ziet de roman 'schmierend' ontadren in 'een soort mop' en 'onbedoeld hilarisch' worden. 'Waar *Het hout* inzet als een serieuze aanklacht tegen de gedragingen in het recente verleden binen de roomse kerk, eindigt het boek als een tamelijk ongelooftwaardige en weinig subtiële komedie. Met een mal slot, maar dat kan er dan nog wel bij.' Joep van Ruiten gewaagt wel van een 'dik houbenadering' omdat Brouwers de 'misbruikers meedogenloos veroordeelt en er voor hen 'geen enkele compassie mogelijk is'. Ook Arjen Fortuin is van oordeel dat Brouwers het zich door zijn 'spieballenwerk [...] in morele zin niet erg moeilijk gemaakt heeft door de franciscanen zo monsterlijk af te schilderen'. En Marijnke Gerling vraagt zich (in het confessionele *Nederlands Dagblad*) vanuit een religieus standpunt af of je het kind met het badwater moet weggoien: '(L)aat je je geloof ver-troebelen door menselijke wandaden?

Maar behalve Storm is iedereen wel onder de indruk van Brouwers' heftige stijl. Van Ruiten: 'ontkerend, nietsonnend, furieus, tomeloos, in razernij – hallucinerend proza waarbij woorden, zinnen en verwijzingen over elkaar buitelen'. Brouwers pakt uit zoals we hem kennen, schrijft Jos Palm: 'gena-deloos, vilein en eenduidig'. Marja Pruis ziet Brouwers zich opstellen als een 'wraakgod', al gaat zijn 'niet te onderdrukken agressie' gepaard met 'geestigheid en eloquentie'. 'Het hout is een mokerslag. De roman daverd binnen, meent ook Theo Hakker. '(I)n zijn beschrijvingen uitgesproken griffig', beaamt Fortuin, 'De zinnen zijn in het papier gekerfd alsof elk woord het laatste kon zijn. [...] Hij lijkt zich voorgenomen te hebben om de katholieke kerk overal te raken waar dat te raken valt.' Is *Het hout* een aanklacht? 'Vanzelfsprekend is *Het hout* ook een aanklacht', meent Daniëlle Serdijn, 'maar groter dan de aanklager is Brouwers de schrijver.' Onder meer door de constructie en compositie: 'Het draait en wieft op alle niveaus vernuftig

door elkaar.' Ook volgens Koen Van Boxem is *Het hout* 'geen pamflet, maar een ingeniëus gecomponeerde roman, briljant geschreven met heerlijke volzinnen en rake typeringen'. Finaal grijpen alle tentakels in elkaar', schrijft Dirk Leyman, volgens het horlogemakerspersoos dat Brouwers bedrijft, met daarbovenop een ongewone apotheose waarin hij alle sluisen openzet. Toch handhaaft hij zijn grondtoon en dwingt hij ons vraag te savoueren. Zo wint de romancier het van de aanklager.'

Brouwers komt in dit boek naar voren als een machtig, magistraal schrijver, stellen een aantal commentatoren. Alsof hij zich met 'teugwerkende kracht triomferend het jongenspensio-naat van zijn jeugd uitschrijft', zegt Jos Palm. Met de scène met het vallende kruisbeeld 'en met de hele roman, laat hij zien dat hoe machtig de kerk ook is, er in de literatuur maar één is die aan de rouwtes trekt: de auteur. [...] Hier is een schrijver aan het werk die wil laten zien wie de baas is,' schrijft Arjen Fortuin. 'Een woordkunstenaar is de auteur,' meent ook Lies Schur, 'een aartsnoppeeraar, een onvermoeibaar strijder tegen het onrecht. In *Het hout*, stilistisch vuurwerk, komen al die kwalificaties samen'. 'Het hout is een hellewaart die weken door het hoofd van de lezer spoort', var Mark Cloostermans samen. En hij besluit: 'Danken wij de Heer voor dit heldense meesterwerk.'

Voor deze bespreking is gebruikgemaakt van:

Jeroen Brouwers, *Het hout*, tweede druk, Amsterdam/Amsterpen 2014.

Secundaire literatuur

Dirk Leyman, 'Wij zijn allen broeders. Sommigen zijn viespeuken'. In: *De Morgen*, 1-10-2014.

Koen Van Boxem, Slagwerk voor de billen. In: *De Tijd*, 2-10-2014.
Mark Cloostermans, Hitchcock in een franciscanerpij. In: *De Standard*, 3-10-2014.

Arie Storm, Brave broeders. In: *Het Parool*, 9-10-2014.
Arjen Fortuin, We rammelen de zonde er wel uit. In: *NRC Handelsblad*, 10-10-2014.

Theo Hakker, 'Krachtig, zo schrift'lik'. In: *De Twentsche Courant Tubantia*, 10-10-2014. (interview)
Joep van Ruiten, Kwaadheid toevoegen aan het kwaad. In: *Leeuwarder Courant*, 10-10-2014.

Jos Palm, Aftrekning met het internaat. In: *Trouw*, 11-10-2014.
Irene Start, Verontwaardigd. In: *Elsevier*, 11-10-2014.

Sonja de Jong, Haat is voelbaar in iedere zin. In: *Noordhollands Dagblad*, 14-10-2014.

- Lies Schut, Stilistisch vuurwerk. In: *De Telegraaf*, 14-10-2014.
- Daniëlle Serdijn, Buitengewone Brouwers. In: *de Volkskrant*, 18-10-2014.
- Marja Puijs, Kom jij maar eens hier. In: *De Groene Amsterdammer*, 6-11-2014.
- Marjolijne Gerling, Het wrede jongenspensioenjaar. In: *Nederlands Dagblad*, 14-11-2014.
- Mark Schaevers, De shortlist geklist. In: *Humo*, 7-4-2015. (interview)
- Toef Jaeger, Brouwers: vreugde bij geldbedrag. In: *NRC Handelsblad*, 13-11-2015.
- Dirk Leyman, Brouwers eindelijk weer bekrond. In: *De Morgen*, 13-11-2015.
- Maarten Moll, Jeroen Brouwers wint ECI Literatuurprijs. In: *Het Parool*, 13-11-2015.
- Arjan Peters, Brouwers wint ECI Literatuurprijs. In: *de Volkskrant*, 13-11-2015.
- Geert Van der Speeten, Jeroen Brouwers heeft weer prijs. In: *De Standaard*, 13-11-2015.